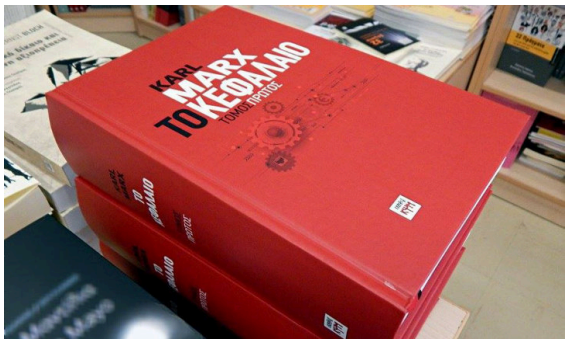
ΠΑΝΤΙΣΡΑ
αντικαπιταλιστικη • ενημερωση

Θανάσης Γκιούρας, Θωμάς Νουτσόπουλος (*)

Πώς διαβάζει κανείς το Κεφάλαιο τον εικοστό πρώτο αιώνα; Πώς μιλά γι' αυτό; Μια πρώτη απάντηση θα ήταν: αντικρίζοντας ψύχραιμα το νεωτερικό παρόν, το οποίο φαίνεται να ακυρώνει τις ιδέες, τις υποσχέσεις και τα κελεύσματα που το έχουν αναθρέψει και να πραγματώνει τις αστικές ευχές ως αστικές κατάρες: την υπόσχεση του «Πλούτου των Εθνών» ως αδιάκοπη ένδεια, τη γενίκευση της ευημερίας ως γενική εξαθλίωση, το σεβασμό της ανθρώπινης αξιοπρέπειας ως αποκτήνωση, την ειρηνική ανάπτυξη του κοινωνικού βίου ως αέναη σύγκρουση για υλικούς πόρους.

Εν ολίγοις: Οι υλικές συνθήκες από όροι πραγμάτωσης του ανθρώπινου βίου μετατρέπονται σε όρους απειλής και απαξίωσής του. Ενώ η δυναμική αυτή διέπει τον σύγχρονο ορίζοντα, οι απαρχές της, τα στοιχεία που την ορίζουν, εντοπίζονται ακριβώς την περίοδο συγγραφής του Κεφαλαίου από τον Μαρξ: η εκμηχάνιση της παραγωγής σε συνδυασμό με την εντατικοποίηση της εργασίας, η δίχως άλλο αιματοβαμμένη διάνοιξη της διεθνούς αγοράς, η συστηματική υπονόμευση των υποσχέσεων της Γαλλικής Επανάστασης, με αποτέλεσμα την ντε φάκτο υποδούλωση και εξαθλίωση του εργατικού κόσμου, αποτελούν βασικές αφετηρίες για τη σύνταξη μιας κριτικής της πολιτικής οικονομίας στην οποία προβαίνει συστηματικά ο Μαρξ.

Η θεμελιώδης αφετηρία της κριτικής, που αποτελεί συγχρόνως και αφετηρία πολιτική, είναι ότι στις χώρες που κυριαρχεί ο «ειδικά κεφαλαιοκρατικός τρόπος παραγωγής» η δυναμική βάση άρθρωσης (και αποδιάρθρωσης) του κοινωνικού βίου δεν είναι η αδιαμεσολάβητη «φύση» (χωρίς βέβαια αυτή να παύει να υπάρχει) ή κάποια υπεριστορική αντίληψη για τη φύση του ανθρώπου, αλλά η αφηρημένη εργασία, η υπόσταση (Substanz) της αξίας. Είναι η μορφή που λαμβάνει η κοινωνική εργασία όταν υπάγεται στη σκοπιμότητα αξιοποίησης του κεφαλαίου, μεταφραζόμενη διαρκώς σε «χρήμα που γεννά χρήμα» πέρα από οποιαδήποτε άλλη σκοπιμότητα. Το γεγονός ότι η αξία είναι ένα στοιχείο σαφέστατα υλικό και ταυτόχρονα μη αισθητηριακό –κάτι που θα πρέπει να έχει διαρκώς υπόψη ο αναγνώστης–

αποτελεί την κομβική αφετηρία του Κεφαλαίου, πλαισιώνοντας έτσι και από αυτή την πλευρά το πολιτικό εγχείρημα του Μαρξ.

Η κριτική της πολιτικής οικονομίας αναδεικνύει τους μηχανισμούς που γεννούν και συνάμα αποκρύπτουν αυτό το θεμελιώδες γεγονός — κάτι που επιτελείται συστηματικά στον πρώτο τόμο του Κεφαλαίου, ο οποίος αναλύει ακριβώς τη διαδικασία παραγωγής του κεφαλαίου. Πρόκειται για ένα ρητά θεωρητικό εγχείρημα, άρρηκτα συνδεδεμένο με μια συγκεκριμένη πολιτική δυναμική η οποία εξ αρχής δεν περιορίζεται αποκλειστικά και μονοσήμαντα σε μία και μοναδική κομματική δέσμευση.

Ο Μαρξ δεν παραγνώρισε ποτέ τη σημασία των θεωρητικών διαφορών με τους πάσης φύσης σοσιαλιστές της εποχής του αλλά και με τον αναρχισμό του Μπακούνιν, όμως οι διαφορές αυτές δεν αποτέλεσαν καταρχήν εμπόδιο για τη συγκρότηση της Πρώτης Διεθνούς ως πολιτικής πλατφόρμας προώθησης για την ενότητα και τη συνειδητοποίηση της εργατικής τάξης. Ενάντια σε κάθε είδους σεκταρισμό και ποδηγέτηση των κοινωνικών υποκειμένων, ο Μαρξ απαιτούσε ως ελάχιστο όρο πολιτικής συμπόρευσης την αναγνώριση του ταξικού αγώνα ως θεμέλιου λίθου του πολιτικού αγώνα.

Το Κεφάλαιο μπορεί να ιδωθεί έτσι ως μια διάβαση κριτικής αυτεπίγνωσης για τα δρώντα εργατικά υποκείμενα που διαρκώς υπόκεινται σε εκμετάλλευση και απειλούνται οι βιοτικοί όροι τους, όχι όμως ως συνταγολόγιο για ένα λαμπρό και εξασφαλισμένο μέλλον το οποίο εγγυάται δήθεν η ιστορική αναγκαιότητα. Μπορεί να θεωρηθεί μόνο ως συνταγή απέναντι στην άγνοια, η οποία, όπως δήλωνε ο Μαρξ σε μια διαφωνία του με μια άλλη εμβληματική μορφή του εργατικού κινήματος της εποχής του, τον Βάιτλινγκ, δεν αποτελεί ποτέ επιχείρημα. Είναι ένα γνωστικό εγχείρημα που έχει σαν ρητό στόχο την αυτενέργεια (όχι την ανερμάτιστη αυθορμησία) των κοινωνικών υποκειμένων σε έναν αγώνα, τον ορίζοντα του οποίου προδιαγράφει χωρίς όμως να μπορεί να εγγυηθεί, εν είδει θείου δικαίου, τα αποτελέσματά του.

Η νέα μετάφραση του Κεφαλαίου που πραγματοποιήθηκε από τους υπογράφοντες και έχει κυκλοφορήσει από τις εκδόσεις ΚΨΜ (2016) έχει λάβει υπόψη τόσο τους καρπούς της σύγχρονης έρευνας που θρέφεται από τη διεθνή έκδοση των Απάντων (MEGA), όσο και την ανάπτυξη της ελληνικής γλώσσας στο τελευταίο τουλάχιστον τρίτο του εικοστού αιώνα. Αναπαράγοντας συνεπώς με επίγνωση τη διττή φύση του έργου αυτού, επιστημονική και πολιτική, η μετάφραση αποτελεί η ίδια ένα κριτικό εγχείρημα του παρόντος.

Για πρώτη φορά ο Έλληνας αναγνώστης έχει στη διάθεσή του τα εξής «εργαλεία»:

Πρώτον, μια επιστημονική επιμέλεια που βασίζεται στους καρπούς της διεθνούς έρευνας από το τελευταίο τρίτο του 20ού αιώνα μέχρι τη στιγμή της δημοσίευσης. Δεύτερον, όλες τις εκδοχές της θεωρίας της αξίας (πρώτη έκδοση με το Παράρτημα, Συμπληρώσεις του 1871-72, δεύτερη έκδοση), οι οποίες δεν υπάγονται σε μια γραμμική ανάπτυξη του περιεχομένου αλλά το φωτίζουν ποικιλότροπα. Και τρίτον, αναπτύξεις και σημειώσεις από τη γαλλική έκδοση (1875) που δεν λήφθηκαν υπόψη σε άλλες εκδόσεις. Πρόκειται για ένα εκδοτικό επίτευγμα, με το οποίο ο αναγνώστης δεν έχει στα χέρια ένα κλειστό έργο, αλλά μια ανοικτή πορεία, την οποία μπορεί να εξετάσει από όποια πλευρά θεωρεί σκόπιμο.

Η νέα μετάφραση αποτελεί μια πρόκληση για το αναγνωστικό κοινό — και ενδεχομένως μια όχληση για τα μικρο-ιερατεία της ελληνικής Αριστεράς. Ας γίνει σαφές ωστόσο, για άλλη μια φορά, ότι ο χώρος της κριτικής είναι ο χώρος της δημοσιότητας και ότι η αποσιώπηση των ίδιων των βάσεων της αριστερής σκέψης φανερώνει μόνο την ένδεια των διάφορων μαγίστρων που περιφέρονται στο κράσπεδο της κριτικής.

(*) Καθηγητές στο τμήμα Πολιτικών Επιστημών του Πανεπιστημίου Κρήτης. Ο Θανάσης Γκιούρας είναι μεταφραστής-επιμελητής και ο Θωμάς Νουτσόπουλος επιμελητής της νέας έκδοσης του Κεφαλαίου.

Πηγή: ΠΡΙΝ